

# RELAȚIILE DINTRE SARMAȚI ȘI GETO-DACI PÎNĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI I e.n.

DE

GH. BICHIR

Primul contact dintre sarmați și neamurile traco-gețice a avut loc în stepele nord-pontice, așa cum arată onomastica, toponimia, unele știri literare și date arheologice care îi atestă pe traco-geți în această regiune destul de timpuriu<sup>1</sup>. Urmele traco-geților se întilnesc atît în zona dintre Prut și Nistru și cît și la est de acest fluviu. Judecînd după materialul onomastic<sup>2</sup>, cele mai multe elemente trace de pe țărmul nordic al Pontului Euxin se află la est de Nipru, în Crimeea de răsărit, adică în centrul vechiului regat al Bosporului, în primul rînd în capitala acestui stat, la Panticapaion (Kerci). Aici elementul tracic a avut de timpuriu și importantul rol politic de factor conducător al statului prin cunoscuta dinastie a Spartochizilor, care prin fondatorul ei oferă și cea mai veche atestare de nume trace în Bospor, din secolul al V-lea î.e.n.

În legătură cu prezența onomasticii traco-gețice în această regiune s-au emis păreri diferite care, așa cum remarcă I. I. Russu, pot fi grupate în jurul a trei ipoteze mai importante<sup>3</sup>: 1) simplu import de nume personale trace de către dinastia bosporană (de neam iranian) a Spartochizilor, după A. Boeckh; 2) emigrare de traci, în formații militare de mercenari, începînd din secolul al V-lea î.e.n. sau prin deplasări pașnice ale populației pe uscat ori pe mare (G. Perrot, Geyer, G. G. Mateescu etc.); 3) vechime mai mare, un fel de „autohtonie” a acestor traci, descendenți ai cimerienilor sau ai altor seminții de spiță tracă (E. H. Minns; M. I. Rostovtzev etc.).

Dintre aceste ipoteze, prima (emisă de A. Boeckh în 1843) a fost de mult abandonată, după ce s-a constatat că nu numai dinastia Spartochizilor, ci și elemente populare de rînd în regatul bosporan poartă nume de cea mai pregnantă și autentică factură tracică<sup>4</sup>.

Desigur că în stadiul actual al cercetărilor, a emite o nouă ipoteză care să explice prezența numelor trace în această regiune nu ar rezolva problema, dar nici admiterea integrală a uneia din ipotezele emise nu este obligatorie.

Important ni se pare faptul că urme arheologice sigure, aparținînd traco-geților, au apărut în unele așezări din sud-vestul Uniunii Sovietice

<sup>1</sup> Cf. Gh. Bichir, *Peuce*, 2, 1971, p. 138.

<sup>2</sup> E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 38 și urm.; M. I. Rostovtzev, *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922, p. 13, 68, 156, 168, 180; idem, *CAH*, 8, 1930, p. 564—565, 584; G. G. Mateescu, *ED*, 2, 1924, p. 223—238; V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 243—247; I. I. Russu, *SCIV*, 9, 1958, 2, p. 303—335.

<sup>3</sup> Vezi I. I. Russu, *op. cit.*, p. 305 și urm.

<sup>4</sup> *Ibidem*.

pină la Nipru<sup>5</sup>. Cum au ajuns acești traco-geți aici nu putem da un răspuns precis. Sigur este însă că așezările de pe cursul inferior al Niprului, în care apar elemente traco-getice, sînt mai vechi decît epoca lui Burebista, așa încît ipoteza conform căreia urmele traco-getice din stepele nord-pontice trebuie puse pe seama stăpînirii lui Burebista<sup>6</sup> nu reflectă rezultatele ultimelor cercetări. Amintim că așezările de la Gavrilovka, Zolotaia Balka, Znamenskoe etc. în care apare ceramică și alte obiecte de autentică factură getică<sup>7</sup> pot fi datate în secolele III—I î.e.n. sau chiar din secolul al IV-lea î.e.n. Așa încît se poate spune că populația traco-getică dintre Nistru și Nipru, existentă aici dinaintea lui Burebista, a fost consolidată prin noi elemente în timpul puternicului rege.

În funcție de materialul arheologic descoperit de cercetătorii sovietici la Gavrilovka, Zolotaia Balka, Znamenskoe, Cozîrka, Olbia etc.<sup>8</sup>, trebuie să admitem că atunci cînd sarmații au pătruns la vest de Nipru au dat aici nu numai de sciți, cum se consideră în mod obișnuit, ci și de unele seminții traco-getice, sarmații asumîndu-și rolul de factor dominant, atît din punct de vedere politic, cît și militar.

Venind din regiunile uralo-caspice, sarmații au pătruns spre vest în valuri succesive și în secolele III î.e.n. — I e.n. ei au ocupat în întregime stepele nord-pontice, înlăturînd astfel dominația sciților din această regiune. Lucrul este confirmat atît de izvoarele scrise antice cît și de numeroase descoperiri arheologice. Astfel, Strabon, în Geografia sa<sup>9</sup> scrisă în vremea lui Augustus și Tiberius, dar redînd, după cît se pare, evenimente din jurul anului 100 î.e.n., arată că în nordul Mării Negre, între Istru (Dunăre) și Boristhenes (Nipru), se afla mai întîi „pustia geților” (Bugeacul), apoi tirageții (geții de la Tyras-Nistru), iar dincolo de aceștia sarmații iazigi și cei numiți „regali”.

Descoperirile arheologice arată că nu se cunosc morminte sarmatice anterioare secolului I e.n. la vest de Nistru.

În lumina acestor date, ipoteza existenței unui „imperiu sarmatic”<sup>10</sup> care s-ar fi întins între anii 125—61 î.e.n. din regiunea Donului pînă în nord-vestul Bulgariei, incluzînd zona extracarpatică a României (Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea) și sud-estul Transilvaniei se dovedește a nu fi conformă cu realitatea, căci împotriva ei pledează atît descoperirile arheologice cît și documentele literare și epigrafice, corect datate și interpretate<sup>11</sup>.

<sup>5</sup> Cf. T. D. Zlatkovskaia, VDI, 52, 1955, 2, p. 89—91; A. V. Burakov, ArhPam, 11, 1962, p. 71, fig. 23 și pl. IV/4; A. I. Meliukova, MIA, 64, 1958, p. 76—102; idem, MIA, 150, 1969, p. 61—80; N. N. Pogrebova, MIA, 64, 1958, p. 103—247; N. I. Viazmitina, MIA, 150, 1969, p. 119—134.

<sup>6</sup> T. D. Zlatkovskaia, *op. cit.*, p. 89—91.

<sup>7</sup> N. N. Pogrebova, *op. cit.*, p. 130 și urm.; M. I. Viazmitina, *op. cit.*, p. 119—134; Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 144.

<sup>8</sup> Cf. *supra* n. 5.

<sup>9</sup> Strabon, VII, 3, 17.

<sup>10</sup> J. Harmatta, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, ActaAntArch, 13, 1970, p. 26—40 (se va cita în continuare *Studies*).

<sup>11</sup> Vezi Gh. Bichir, *Les Sarmates sur le territoire de la Roumanie*, în *Actes du VIII<sup>e</sup> Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques*, I, Belgrad, 1971, p. 275—285 (se va cita în continuare *Les Sarmates*); idem, *Pontica*, 5, 1972, p. 137—176 și D. M. Pippidi, StCl, 14, 1972, p. 213—220.

După J. Harmatta presupusul „imperiu sarmatic” era compus dintr-o confederație de triburi de sub conducerea sarmaților „regali” și a fost distrus de Burebista. Limitele lui au fost fixate în funcție de unele piese de argint, considerate sarmatice, cum sînt falerele <sup>12</sup>.

Discurile de argint (*phalerae*), decorate cu busturi umane, cu protome de animale sau alte motive (geometrice sau vegetale), descoperite în teritoriul geto-dacic, la Surcea, Herăstrău-București și Galiče (14 exemplare) <sup>13</sup>, care au fost puse în legătură cu amintitul „imperiu sarmatic”, reflectă doar o influență iraniană, transmisă în arta geto-dacică prin intermediul sarmaților <sup>14</sup> și nu atestă prezența sarmaților în aceste regiuni, așa cum s-a spus. Dealtfel nu trebuie să uităm că nici în sud-estul Transilvaniei și nici în nord-vestul Bulgariei nu s-au descoperit nici pentru vremea mai tirzie urme ale sarmaților <sup>15</sup>. De asemenea să nu pierdem din vedere faptul că în nici un mormînt sarmatic din Cimpia Ungară nu s-au descoperit asemenea piese socotite a fi caracteristice sarmaților. Notăm de asemenea că falerele sînt cunoscute pe o arie destul de întinsă, începînd din India pînă în Tracia și nu lipsesc părerile care susțin că originea lor (prototipul) trebuie căutată în arta grecească <sup>16</sup>.

Referindu-ne la falerele din teritoriul geto-dacic trebuie spus că ele au putut fi lucrate în ateliere locale, după modele iraniano-pontice. Dar chiar dacă am admite teza conform căreia falerele de la Surcea, Herăstrău și Galiče au putut fi lucrate într-un atelier elenistic care a funcționat într-un oraș nord-pontic (Olbia) <sup>17</sup>, trebuie să admitem ca sigură teza conform căreia falerele-fibule de la Coada Malului, Bălănești și cea din Transilvania (fără loc de descoperire), concepute de la început ca fibule, au fost lucrate în ateliere locale <sup>18</sup>. Și tot meșterii geto-daci au transformat falera din argint aurit de la Herăstrău în fibulă. Nu trebuie să uităm că prelucrarea argintului de către geto-daci în secolele II î.e.n. — I e.n. este un lucru dovedit arheologic <sup>19</sup> și un astfel de centru a putut exista în sud-estul Transilvaniei, chiar la Surcea, unde s-au descoperit

<sup>12</sup> J. Harmatta, *Studies*, p. 37 și urm.

<sup>13</sup> În legătură cu falerele a se vedea : M. Rostovtzeff, în *Recueil-Kondakov*, Prague, 1926, p. 239—258; N. Fettich, *ActaArhHung*, 3, 1953, 1—4, 128—149 și pl. XVI—XX; J. Harmatta, *op. cit.*, p. 34—39; idem, *ActaArhHung*, 2, 1952, 4, p. 355—358; D. Popescu, *Dacia*, 11—12, 1948, p. 35 și urm.; idem, *Studii și referate*, 1, 1954, p. 89—104; idem, *InvArch*, Roumanie, 5, 1968, R 20 a și R 22 a.

<sup>14</sup> Cf. Gh. Bichir, *Peuce*, 2, 1971, p. 138.

<sup>15</sup> Idem, *Les Sarmates*, p. 275—285.

<sup>16</sup> Vezi D. Popescu, *Studii și referate*, 1, 1954, p. 98.

<sup>17</sup> Teze susținute de N. Fettich și J. Harmatta, vezi lucrările citate *supra*, n. 13. Ambii cercetători socotesc falerele ca produse ale unor ateliere olbiene.

<sup>18</sup> Cf. D. Popescu, *op. cit.*, p. 100. Pentru Bălănești cf. Eugenia Popescu, *RevMuz*, 2, 1965, nr. special, p. 428; idem, *SCȘMI*, I, București, 1971, p. 300, fig. 1, 2; R. Florescu, *L'art des Daces*, București, 1968, p. 44—45. Pentru fibula din Transilvania, cf. N. Fettich, *op. cit.*, p. 147, fig. 17.

<sup>19</sup> Cf. D. Popescu în lucrările citate *supra* la nota 13; idem, *Dacia*, N. S., 2, 1958, p. 157—206; idem, în *Omagiul lui C. Daicoviciu*, București, 1960, p. 447—453; O. Floca, *Contribuții la cunoașterea tezaurilor de argint dacice*, București, 1956, p. 7—36; C. Preda, *SCIV*, 8, 1957, 1—4, p. 117—120; Z. Székely, *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 51—66; R. Florescu, *op. cit.*; H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 177—180; D. Berciu, *Contribuții à l'étude de l'art Thraco-Gète*, București, 1974; P. Alexandrescu, *Dacia*, N. S., 18, 1974, p. 273—281; K. Horedt, *Dacia*, N. S., 17, 1973, p. 127—167, pentru tipologia pieselor de argint dacice.

falerele amintite împreună cu o bară de argint și șase mici nicovale de fier, a căror finețe arată că ele au fost folosite la orfevrărie și nu la confecționarea unor arme sau unelte <sup>20</sup>.

Fettich însă consideră că falerele constituiau în depozitul de la Surcea materia primă a meșterului giuvaergiu și nu că au fost lucrate pe loc. El consideră că tezaurul de la Surcea a putut fi ascuns în timpul luptelor dintre daci și romani din vremea lui Traian și că falerele sînt mai vechi și au fost aduse aici de sarmați. Meșterul le-a achiziționat și păstrat cu intenția de a le transforma. Desigur că ipoteza lui Fettich este emisă în scopul de a-și susține teza sa. Fettich face și observația justă că între falere și tezaurele dacice din Transilvania sînt o serie de trăsături comune atît stilistic cît și în ceea ce privește procedeele tehnice folosite pentru realizarea lor. Dar acest lucru îl face pe reputatul savant să creadă nu că falerele ar fi putut fi lucrate într-un atelier local, după un model străin (iraniano-pontic), ci că și piesele dacice și falerele au fost lucrate la Olbia. Deci ele n-au putut fi lucrate în Dacia unde existau bogate zăcăminte de argint și unde s-au descoperit indicii despre existența unor centre de orfevrerie <sup>21</sup>, așa cum este cazul și la Surcea, unde s-a găsit și materia primă (bara de argint) și nu una, ci șase nicovale <sup>22</sup>. Însă dacă cunoscutul savant maghiar admitea ipoteza lucrării obiectelor din tezaurele dacice în mediul dacic (unde exista și argintul), nu se mai putea vorbi de sarmați pe teritoriul României în Transilvania și Muntenia ca și în NV Bulgariei într-o vreme așa de timpurie. Noi nu excludem posibilitatea ca în centrele de orfevrărie dacice să fi lucrat și meșteri greci veniți din orașele nord-pontice sau din alte centre din sud de la care meșterii locali au avut ce învăța (și-au perfecționat meseria) și că asemenea centre au putut exista și în orașele nord-pontice. Dealtfel nu trebuie să uităm că și alți reputați savanți au considerat ca sarmatice rythonul de la Poroina (jud. Mehedinți) <sup>23</sup> și coiful de aur de la Poiana-Coțofenești (jud. Prahova) <sup>24</sup>, piese ce pînă la urmă s-a dovedit că au aparținut unor șefi locali geți din secolul al IV-lea î.e.n. și nu sarmaților <sup>25</sup>, care, la această dată, nu trecuseră la vest de Don. Dealtfel, A. Alföldi specifica faptul că coiful de la Poiana-Coțofenești aparține roxolanilor. Dacă acceptăm această atribuire etnică ar trebui să vorbim de roxolanii în Muntenia din secolul al IV-lea î.e.n.

Descoperirile arheologice arată că în epoca de maximă dezvoltare a culturii geto-dace (secolele I î.e.n. — I e.n.), așezările autohtone mai importante de la est și sud de Carpați (Poiana-Tecuci, Răcățău etc.) au întreținut relații de schimb cu sarmații și centrele meșteșugărești (elenistice) de pe țărmul de nord al Mării Negre <sup>26</sup>.

Atragem atenția de la început că prezența unor elemente sarmatice sau greco-pontice vehiculate de sarmați în mediu geto-dacic nu trebuie confundată cu prezența etnică a unor sarmați în Dacia, în epoca de maximă

<sup>20</sup> Vezi N. Fettich, *op. cit.*, p. 128—144, 176—178 și pl. XVI—XX.

<sup>21</sup> Cf. *supra* n. 19.

<sup>22</sup> Cf. N. Fettich, *op. cit.*, p. 131—132 și pl. XVI/7—13.

<sup>23</sup> M. I. Rostovtzev, *Iranians and Greeks in South Russia*, p. 232.

<sup>24</sup> A. Alföldi, *Die Roxolanen in der Walachei*, în *Bericht über den VI. Internationalen Kongres für Archäologie*, Berlin, 1940, p. 537, pl. 60 (se va cita mai departe *Die Roxolanen*).

<sup>25</sup> Cf. D. Berciu, *op. cit.*, p. 92, 174—178; P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 281.

<sup>26</sup> Cf. Gh. Bichir, *Muzeul național*, 1, 1974, p. 31.

dezvoltare a culturii și puterii geto-dacice. Ele sînt rezultatul schimburilor intertribale firești, a influențelor și conflictelor sau alianțelor dintre cele două seminții.

Din rîndul materialelor publicate amintim cazanul de bronz din așezarea de la Piatra Șoimului (Calu), localitate situată la poalele munților Tarcău, zonă unde sarmații n-au ajuns niciodată.

Cazanul de tip sarmatic de la Piatra Șoimului <sup>27</sup> (fig. 1) a putut ajunge aici, atît pe calea schimbului intertribal, cît și ca pradă de război luată de către geto-daci în timpul expedițiilor din vremea lui Burebista <sup>28</sup>.

Pe teritoriul Moldovei s-a mai descoperit un alt cazan de tip sarmatic la Avrămeni, jud. Botoșani <sup>29</sup>, dar acesta se datează probabil ceva mai tîrziu, fapt pentru care nu insistăm asupra lui în lucrarea de față <sup>30</sup>.

Din vremea care ne interesează amintim, de asemenea, oglinzile disco-oidale, fără miner și tamga, lucrate dintr-un aliaj de metal alb, descoperite la Poiana-Tecuci, Piatra Șoimului (Calu), Tisești, Popești și Tinosu <sup>31</sup> și care își găsesc bune analogii în necropolele sarmatice din sudul Uniunii Sovietice, fiind datate în secolele I î.e.n. — I e.n. <sup>32</sup>. Oglinzi de acest tip s-au descoperit și în morminte sarmatice din România, la Ștefănești pe Prut și Poiana-Tecuci (M. 26), ambele morminte putînd fi datate la începutul secolului al II-lea

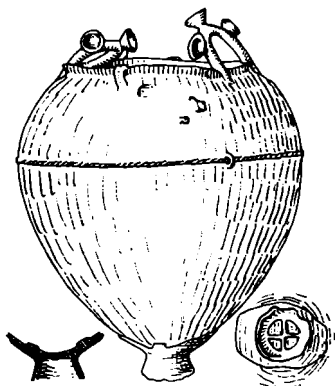
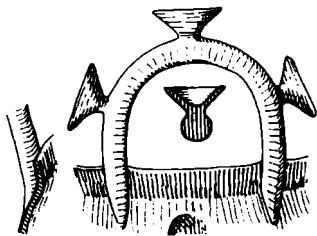


Fig. 1. Piatra Șoimului (Calu). Cazanul de tip sarmatic (după R. Vulpe).

<sup>27</sup> Vezi R. Vulpe, *Dacia*, 7—8, 1941, p. 50, fig. 42 și 43. Așezarea de la Piatra Șoimului (Calu) se datează în secolele II î.e.n. — I e.n. (cf. Gh. Bichir, *StComSibiu*, 14, 1970, p. 145 și n. 18) și nu în secolele I—III e.n. (R. Vulpe, *op. cit.*, p. 66—67).

<sup>28</sup> Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates*, p. 281 și 285 cu nota 41; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1975, p. 246, optează pentru a doua ipoteză.

<sup>29</sup> A. Nițu, *Materiale*, 1, 1953, p. 9—11, fig. 4.

<sup>30</sup> Autorul intenționează să publice o monografie despre sarmați, unde va discuta pe larg toate descoperirile de tip sarmatic făcute pe teritoriul României. De notat că A. Nițu se gîndea tot la o datare tîrzie a cazanului, în secolele I—IV e.n. (vezi *Materiale*, 1, 1953, p. 11).

<sup>31</sup> Gh. Bichir, *Les Sarmates*, p. 280; idem, *Pontica*, 5, 1972, p. 166. Ele nu sînt importuri meridionale aparținînd lumii romane așa cum credea unii cercetători (vezi R. și E. Vulpe, *Dacia*, 3—4, 1933, p. 334; E. Vulpe, *Dacia*, 5—6, 1938, p. 163—164. Pentru detalii cu privire la locul descoperirii oglinzilor, vezi R. și E. Vulpe, *op. cit.*, p. 334, fig. 113/33, 40—44, 46—48; E. Vulpe, *op. cit.*, p. 164, fig. 15/11—13 (Poiana-Tecuci). La Poiana s-au găsit în ultimele două straturi de cultură; idem, *Dacia*, I, 1924, p. 217, fig. 47/1—2 și fig. 48/8 (Tinosu); R. Vulpe, *Dacia*, 7—8, 1941, p. 57, fig. 41/14, (Piatra Șoimului-Calul); idem, *SCIV*, 6, 1955, 1—2, p. 247 (Popești); A. Nițu și M. Zamosteanu, *Materiale*, 6, 1959, p. 378, fig. 4/3 (Tisești).

<sup>32</sup> Cf. K. F. Smirnov, *MIA*, 60, 1959, p. 252, fig. 18/4; V. P. Șilov, același volum, p. 464, 466, fig. 52/10, 13; Gh. Bichir, *Les Sarmates*, p. 280.

e.n. <sup>33</sup> sau chiar la sfârșitul secolului I e.n. <sup>34</sup>. Pixidele de os (Poiana-Tecuci) <sup>35</sup>, scarabeul descoperit la Poiana-Tecuci <sup>36</sup> și fragmentul de alabastron de la Bitca Doamnei <sup>37</sup> sînt materiale ce au ajuns probabil la geto-daci prin intermediul sarmaților. Tot de sarmați a putut fi vehiculat și clopoșelul descoperit la Poiana-Tecuci <sup>38</sup>. E drept că unele dintre piesele de la Poiana-Tecuci ar putea aparține și secolelor II-III e.n., nivel de locuire identificat de noi pe baza materialului publicat și a unor observații făcute pe teren <sup>39</sup>.

În legătură cu sarmații pot fi puse și o serie de semne întîlnite pe unele fragmente ceramice la Poiana-Tecuci <sup>40</sup>, Răcătău <sup>41</sup> și Dumbrava-Iași <sup>42</sup>. La Răcătău s-au găsit asemenea semne și pe ceramica lucrată cu mîna <sup>43</sup>. De notat că toate aceste semne își găsesc bune analogii în mediu sarmatic, uneori ele fiind identice cu tamgalele de pe oglinzi. Notăm că unul din semnele de la Dumbrava-Iași își găsește analogie pe oglinda descoperită într-un mormînt sarmatic la Holboca-Iași <sup>44</sup>. Putem da analogii și pentru descoperirile de la Răcătău, dar ele fiind inedite ne oprim aici. În mediul sarmatic asemenea semne se întîlnesc și pe alte categorii de obiecte <sup>45</sup>.

Influența sarmatică în cultura materială a geto-dacilor se accentuează odată cu pătrunderea sarmaților în teritoriul dacic.

Campaniile lui Burebista în răsărit, soldate și cu ocuparea Olbiei, au stăvilit pentru un timp expansiunea sarmatică la vest de Nistru.

La aproximativ o jumătate de veac după dispariția marelui conducător al geto-dacilor, unele grupuri de sarmați s-au deplasat spre apus, în teritoriul locuit de geto-daci.

<sup>33</sup> Cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 280 și fig. 1; idem, *Pontica*, 5, 1972, p. 166, 172 și pl. VI/9. Pentru condițiile de găsire, vezi N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova...*, București, 1970, p. 281, pl. 148/23; E. Vulpe, *op. cit.*, p. 155, 163, fig. 15/14. Mormîntul cu oglindă descoperit la Poiana în cadrul necropolei din epoca bronzului aparține sarmaților.

<sup>34</sup> Dată susținută de autor în raportul prezentat la colocviul: *Istoria și cultura geto-dacilor (sec. III I.e.n. — I e.n.) de la Dromichaites la Decebal*, București, 2—4, XII 1975. Pentru detalii cf. *supra* n. 30.

<sup>35</sup> Cf. R. și E. Vulpe, *op. cit.*, p. 322, fig. 108/18, fig. 129/23—24, 32—33; idem, *SCIV*, 2, 1951, 1, p. 215, fig. 29/7. Pentru prezența lor la sarmați, cf. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 112.

<sup>36</sup> R. Vulpe, *op. cit.*, p. 205, fig. 23/3.

<sup>37</sup> S. Sanie, *SCIV*, 24, 1973, 3, p. 430, fig. 14/4, unde sînt menționate și analogii — la Olbia și Panticapaion.

<sup>38</sup> R. și E. Vulpe, *op. cit.*, p. 344, fig. 126/10. A făcut parte din colecția lui M. Dumitriu.

<sup>39</sup> Cf. Gh. Bichir, *StCom Sibiu*, 14, 1970, p. 151, n. 42. Așezarea getică de la Poiana încetează către sfârșitul secolului I e.n., ultimele monede sînt bătute în anul 71 e.n. (cf. B. Mitrea, *SCIV*, 8, 1957, 1—4, p. 165—179). După o scurtă perioadă de întrerupere viața se reia în vremea carpiilor.

<sup>40</sup> Material inedit; un fragment ilustrat de R. Vulpe, *SCIV*, 3, 1952, p. 204, fig. 20/2.

<sup>41</sup> Material inedit. V. Căpitanu a avut amabilitatea de a ne trimite o schiță a lor prin intermediul lui D. V. Rosetti, căruia îi mulțumim și pe această cale.

<sup>42</sup> Silviu Sanie, Șeiva Sanie, *Cercetări istorice*, Iași, 1973, p. 75, fig. 12/11, 13 și p. 90.

<sup>43</sup> Informații D. V. Rosetti.

<sup>44</sup> Compară semnele reproduse în *Cercetări istorice*, Iași, p. 5, fig. 12/11; *SCIV*, 3, 1952, 1, p. 107, fig. 13; *IstRom*, I, p. 677, fig. 169/2.

<sup>45</sup> E. I. Solomonik, *Sarmatskie znaki severnogo Pricernomorria*, Kiev, 1959, p. 18 și urm.

În timpul exilului său la Tomis (anii 9—17 e.n.), poetul Ovidius îi amintește adesea pe sarmați alături de geți, în ale sale *Tristia* și *Epistulae ex Ponto*. Astfel poetul se plînge că se află într-o regiune înspăimîntătoare *inter Sauromatas ... Getasque*<sup>46</sup> și se întreabă dacă sarmații și geții îi vor citi vreodată poeziile<sup>47</sup>. În alte versuri el spune că a învățat limba geților și a sarmaților: *Nam didici Getice Sarmatice que loqui*<sup>48</sup>. Ovidiu amintește pe sarmați și în jurul Tomisului<sup>49</sup>.

Din exemplele citate ca și din alte versuri ale poetului reiese că în acea vreme pătrunseseră în Dobrogea unele grupuri de sarmați care coabitau cu geții pe același teritoriu, deși pînă în prezent nu s-au descoperit morminte sarmatice din această vreme<sup>50</sup>.

V. Pârvan spune că, pe vremea lui Ovidiu, Dobrogea a devenit o țară tot atît de mult sarmată, pe cît fusese și era getică<sup>51</sup>. Că lucrurile nu sînt așa ne spune însă Ovidiu însuși, lăsîndu-ne să înțelegem că nu erau sarmați atît de mulți în Dobrogea cînd vorbește despre incursiunile prădalnice ale sarmaților care locuiau dincolo de Istru (Dunăre) și ale căror atacuri fulgerătoare erau de așteptat în orice moment al anului, dar mai ales iarna cînd Dunărea îngheța<sup>52</sup>.

În timpul domniei lui Tiberius (cca anul 20) iazigii pătrund în număr mare în cîmpia dintre Dunăre și Tisa, teritoriu locuit de daci<sup>53</sup>.

În ce măsură vin aici din proprie inițiativă sau sînt aduși de romani pentru a-i interpuce între daci și imperiu, pentru a feri Pannonia de puternicele atacuri ale dacilor<sup>54</sup>, este un lucru mai greu de precizat.

În vremea lui Claudius (cca anul 50 e.n.) iazigii se aflau deja stabiliți între Dunăre și Tisa, interpuși între suebi și daci, așa cum ne informează Plinius cel Bătrîn și Tacitus<sup>55</sup>. Plinius cel Bătrîn ne spune că dacii au fost împinși de sarmați din zona de cîmpie în munți pînă la riul Tisa (Pathissus)<sup>56</sup>. Notăm că și Ptolemeu dă ca graniță de vest a Daciei (libere, nu a celei romane) tot riul Tisa<sup>57</sup>.

Descoperirile arheologice și unele detalii consemnate de Plinius cel Bătrîn și Tacitus arată că iazigii s-au stabilit inițial în partea de nord a cîmpiei dintre Tisa și Dunăre<sup>58</sup>. Din zona ocupată inițial, iazigii au

<sup>46</sup> *Tristia*, III, 3, 6.

<sup>47</sup> *Tristia*, IV, 1, 94.

<sup>48</sup> *Tristia*, V, 12, 58; *Epistulae ex Ponto*, III, 2, 40.

<sup>49</sup> *Tristia*, V, 7, 13.

<sup>50</sup> Cf. Gh. Bichir, Peuce, 2, 1972, p. 139—141.

<sup>51</sup> V. Pârvan, *op. cit.*, p. 93. Părerăa lui R. Vulpe că Ovidiu confundă pe sarmați cu sciiții nu ni se pare întemeiată (vezi *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1960, p. 39). Menționăm că Ovidiu îi amintește pe sarmați de nouă ori, iar pe sciiții numai de trei ori (cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 139 și nota 26). Credem că cercetările viitoare li vor atesta și arheologic pe sarmați în Dobrogea în vremea lui Ovidiu.

<sup>52</sup> *Tristia*, III, 10, 51—66.

<sup>53</sup> Cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 141.

<sup>54</sup> A. Alföldi, *Magyar Szemle*, 35, 1939, 1 (137), p. 29; C. Daicoviciu, *IstRom*, I, p. 264, 292.

<sup>55</sup> Plinius cel Bătrîn, *Naturalis historia*, IV, 80—81; P. Cornelius Tacitus, *Annales*, XII, 29, 5 și 30, 1.

<sup>56</sup> Plinius cel Bătrîn, *op. cit.*, IV, 80.

<sup>57</sup> Ptolemeu, III, 8, 1, cf. N. Vulic, *RE*, IX, col. 1 189. Numai că geograful antic confundă Tisa cu riul Tibiscos (vezi și *Izvoare privind istoria României*, 1, 1964, p. 541, nota 39).

<sup>58</sup> Cf. C. Daicoviciu, *Apulum*, 1, 1942, p. 99 și urm.; idem, *IstRom*, I, p. 292; E. Dörner, *Apulum*, 9, 1971, p. 683, 689—690.

inceput să se extindă atît în sudul cîmpiei, cît și la est de Tisa, încurajați în special de înfringerea dacilor de către romani și crearea provinciei romane Dacia.

Venirea iazigilor în cîmpia dintre Dunăre și Tisa nu înseamnă dispariția dacilor din această regiune; în munți îi atestă sigur Plinius cel Bătrîn<sup>59</sup>. Descoperirile arheologice făcute în Cîmpia ungară arată că la venirea lor în Alföld, iazigii n-au împins întreaga populație dacică spre est, ci o bună parte din ea a rămas pe loc și a continuat să trăiască alături de noii veniți, atît în stînga cît și în dreapta Tisei. Învățatul maghiar M. Párducz nota în 1956, 28 puncte în care s-au descoperit materiale dacice<sup>60</sup>. Dovadă de netăgăduit a prezenței dacilor în cîmpia ungară, dominația de sarmați, o constituie cimitirul de la Jánosszállás, din dreapta Tisei, care în funcție de materialul ceramic descoperit poate fi atribuit dacilor<sup>61</sup>. În lumina acestor date, știrea lui Plinius cel Bătrîn care spune că dacii au fost împinși din zona de cîmpie pînă la Tisa nu trebuie interpretată în sensul că întreaga populație dacică a fost dislocată din regiune<sup>62</sup>, ci în sensul că după instalarea sarmaților aici, zona de cîmpie pînă la Tisa a intrat sub dominația (politică și militară) sarmaților și o bună parte dintre daci au continuat să trăiască alături de noii veniți, așa cum arată descoperirile arheologice și, în primul rînd, cimitirul de la Jánosszállás.

Iazigii, ca și roxolanii mai tîrziu, au pătruns spre vest prin nordul Daciei, urcînd pe Nistru și Prut și apoi prin pasurile Carpaților au ajuns în Cîmpia ungară, așa cum indică descoperirile arheologice făcute pe cursul mijlociu și superior al riurilor Nistru și Prut, la Mărcăuți în nordul Basarabiei (R. S. S. Moldovenească), Lencăuți și Kiselev în regiunea Cernăuți, la Ostriveț și Pisari, în regiunea Ivan Frankovskaia și la Bolotnoe și Zvinigorod lingă Lvov (toate în R. S. S. Ucraineană), descoperiri datînd din secolele I—III e.n.<sup>63</sup>. În sprijinul acestei teze pledează și prezența elementelor de tip sarmatic din cadrul culturilor Lipița și Przeworsk<sup>64</sup>. Prezența lor în această regiune și lipsa mormintelor și a elementelor de tip sarmatic în Oltenia și partea de sud-est a Banatului infirmă ipoteza conform căreia iazigii și mai tîrziu roxolanii au pătruns spre Cîmpia ungară prin Muntenia, Oltenia și Banat, respectiv pe valea Dunării<sup>65</sup>. Dealtfel am amintit deja că unele detalii consemnate de Plinius cel Bătrîn permit să presupunem că inițial iazigii s-au stabilit în partea de nord a Cîmpiei ungare<sup>66</sup>.

<sup>59</sup> Plinius cel Bătrîn, *op. cit.*, IV, 80.

<sup>60</sup> M. Párducz, *Evkönyve-Széged*, 1956, p. 20, nota 1 cu harta de la p. 19, fig. 2.

<sup>61</sup> *Ibidem*, p. 18—30.

<sup>62</sup> Teză susținută de aproape toți cercetătorii care s-au ocupat de această problemă.

<sup>63</sup> Vezi întreaga documentație cu privire la această problemă la Gh. Bichir, *Les Sarmates*, p. 281—282.

<sup>64</sup> *Ibidem*.

<sup>65</sup> A. Alföldi, *Die Roxolanen*, p. 532—534; idem, *Daci e romani in Transilvania*, Budapest, 1940, p. 14; J. Harmatta, *op. cit.*, 41—42, 51—52; M. Párducz, *DissPann*, seria II, 11, 1939, p. 321 și urm.; idem, în *Actes du VIII<sup>e</sup> Congrès International des sciences préhistoriques et protohistoriques*, I, Belgrad, 1971, p. 268—269; Tezele susținute de A. Alföldi în cele două lucrări citate au fost combătute la vremea lor de C. Daicovicu, în *Dacia*, 7—8, 1941, p. 456—463. Noi argumente și observații arheologice în combaterea tezelor savanților amintiți sînt aduse de noi (Cf. *Les Sarmates*, p. 275—285 și harta de la fig. 1; idem, *Pontica*, 5, 1972, p. 137—176).

<sup>66</sup> Cf. *supra* n. 55 și 58.



După plecarea iazigilor în Cimpia ungară, locul (în stepele nord-pontice) și rolul lor politic și militar la Dunărea de Jos a fost preluat de către roxolani, dar aceștia n-au pătruns la vest de Prut mai timpuriu de începutul secolului al II-lea e.n. sau sfârșitul secolului I e.n. De aici, din teritoriul de la est de Dacia, vor face incursiuni prădalnice în Moesia. Așa trebuie interpretate informațiile pe care ni le dă Tacitus<sup>67</sup>, cu privire la expedițiile de jaf ale roxolanilor din vremea lui Otho și nu în sensul că în această vreme roxolanii se aflau în Cimpia română<sup>68</sup> și de aici atacau imperiul.

Tot în acest sens trebuie interpretată și știrea transmisă de Florus, care spune că „Lentulus (Cn. Cornelius Lentulus) după ce i-a alungat pe daci pe malul de dincolo” (al Dunării)<sup>69</sup> i-a oprit și pe sarmați la Dunăre<sup>70</sup>. Din textul lui Florus nu reiese că sarmații erau stabiliți la Dunărea de Jos, ci că atacul lor a fost oprit la Dunăre (*prohibere Danubio satis fuit*).

Faptul că la începutul secolului I e.n., punind în practică politica spațiului de siguranță inițiată de Augustus, Sext. Aelius Catus a transplantat în imperiu 50 000 de geți<sup>71</sup>, iar la mijlocul aceluiași secol, în vremea lui Nero (cca anii 57—67 e.n.), Tiberius Plautius Silvanus Aelianus a strămutat în Moesia peste 100 000 de „transdanubieni”, cum menționează inscripția tiburtină<sup>72</sup>, a făcut pe A. Alföldi și alți cercetători să tragă concluzii greșite asupra situației geților din sudul țării noastre<sup>73</sup>.

Aparent, în lipsă de alte dovezi, ipoteza lui A. Alföldi părea tentantă și reputatul savant își exprima speranța, la cel de al VI-lea Congres internațional de arheologie care a avut loc la Berlin în 1939, că cercetările arheologice o vor confirma<sup>74</sup>. Într-adevăr, cercetările arheologice au început să lămurească această problemă, dar nu în sensul dorit de A. Alföldi, ci în sensul că în Cimpia română și respectiv în Muntenia nu se cunosc morminte sarmatice anterioare secolului al II-lea e.n.<sup>75</sup>, iar populația getică a continuat să trăiască în zona subcarpatică, așa cum arată descoperirile arheologice de la Drajna de Sus<sup>76</sup> Tîrșor<sup>77</sup>, Cetățeni<sup>78</sup>, Tîrговиște<sup>79</sup> etc.

<sup>67</sup> *Historiae*, I, 79.

<sup>68</sup> A. Alföldi, *Die Roxolanen*, p. 528—538.

<sup>69</sup> Florus, *Bellum Dacicum*, II, 28 (IV, 12), 18.

<sup>70</sup> Idem, *Bellum Sarmaticum*, II, 29 (IV, 12), 20; iată textul: *Sarmatae patentibus campis inequitant; et hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil praeter nives pruinasque et silvan habent. Tanta barbaria est, ut nec intellegant pacem.*

<sup>71</sup> Strabon, *Geographia*, VII, 3, 10.

<sup>72</sup> CIL, XIV, 3 608; Dessau, ILS, 986. În legătură cu această problemă vezi discuția la D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967, p. 287—328.

<sup>73</sup> A. Alföldi, *op. cit.*, p. 528—530; idem, *Zu den Schicksalen Seibenbürgens im Altertum*, Budapesta, 1944, p. 70 și urm.

<sup>74</sup> Cf. *supra* n. 68.

<sup>75</sup> Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates*, p. 275—285; idem, *Pontica*, 5, 1972, p. 137—176; idem, *Peuce*, 2, 1971, p. 135—145.

<sup>76</sup> Cf. Gh. Ștefan, *Dacia*, 11—12, 1948, p. 115—144.

<sup>77</sup> Material inedit. Săpături Gh. Diaconu.

<sup>78</sup> Material inedit. Săpături Dinu V. Rosetti.

<sup>79</sup> Material inedit în Muzeul din Tîrговиște; unele din materiale provin din cercetările Lucianei Oancea.

Se confirmă astfel arheologic că romanii n-au transplantat în imperiu decît populație din cîmpie, în regiunea colinară viața și-a continuat cursul normal. Abia înfrîngerea dacilor de către romani, în anii 105—106, a favorizat deplasarea unor grupuri de sarmați la vest de Prut, în timp ce în Muntenia ei nu vor pătrunde decît după anii 117—118, respectiv după părăsirea de către romani a castrelor din regiunea subcarpatică<sup>80</sup>.

Pînă în prezent nici în zona extracarpatică a României nici în Bulgaria nu s-au descoperit morminte sarmatice care să poată fi puse pe seama iazigilor.

Cu prilejul unei călătorii de studii făcute în Bulgaria în 1973, am identificat pentru prima dată material sarmatic pe teritoriul acestei țări (ceramică și alte obiecte, printre care și o sabie de fier cu inel la mîner), material, considerat tracic de colegii din țara vecină. Întrucît el este inedit nu putem insista asupra lui, ci doar să spunem că aparține roxolanilor și se datează în secolele II—III e.n. (cel văzut de noi). El se află în Muzeul din Varna și a fost găsit în unele morminte de înhumatie din cadrul necropolei romane de la Varna (Odessos). Unele materiale sarmatice au fost descoperite și la Novae<sup>81</sup>, dar acestea trebuie puse probabil pe seama unor mercenari sarmați din cadrul armatei romane, așa cum este cazul și la Romula (Reșca) unde s-a identificat un mormînt de înhumatie cu craniul deformat<sup>82</sup>.

Descoperirile arheologice făcute pînă în prezent, atît în România, cît și în Bulgaria, infirmăștirea (neclară și mult controversată) transmisă de Strabo<sup>83</sup> cu privire la prezența sarmaților la nord și sud de Dunăre în secolele II—I î.e.n., pe care Harmatta a căutat să o valorifice în favoarea ipotezei sale<sup>84</sup>, dar fără succes după părerea noastră, ținînd seama de faptul că nici descoperirile arheologice nu o susțin și nici alte izvoare literare nu o confirmă<sup>85</sup>.

Însă dacă nu sîntem de acord cu Harmatta în ceea ce privește interpretarea subiectivă a unor izvoare literare și antichități „sarmatice”, făcută cu scopul de a-și susține ipoteza existenței „imperului sarmatic” mai sus amintit, sîntem de acord cu reputatul savant atunci cînd respinge teza pătrunderii timpurii a sarmaților alani la Dunărea de Jos<sup>86</sup>.

După ce analizează izvoarele literare care vorbesc de alani la vest de Don în secolele I—II e.n., Harmatta conchide că aceste informații sînt „rezultatul unor reproiectări în urmă a unor vremuri mai tîrzii”, căci pe drept cuvînt învățatul maghiar se întrebă de ce Dio Cassius (bine documentat) vorbește de relațiile dintre iazigi și roxolani<sup>87</sup> și nu de cele dintre iazigi și alani. Este știut de asemenea că la venirea goților în stepile nord pontice ei au dat aici de roxolani și nu de alani. Harmatta încearcă să aducă în sprijinul acestei teze și unele dovezi de ordin lingvistic (onomastic).

<sup>80</sup> Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates*, p. 280; idem, Muzeul național, 1, 1974, p. 32.

<sup>81</sup> Material văzut grație amabilității Mariei Čičikova și B. Sultov.

<sup>82</sup> M. Babeș, *Dacia*, N. S., 14, 1970, p. 176, n. 23.

<sup>83</sup> Strabon, VII, 3, 2 (C. 296).

<sup>84</sup> J. Harmatta, *op. cit.*, p. 27—29.

<sup>85</sup> Cf. *supra*, n. 11.

<sup>86</sup> J. Harmatta, *op. cit.*, p. 42, 48—49, 52; idem, *AÉ*, 77, 1950, 1, p. 10—18.

<sup>87</sup> Dio Cassius, LXX, 19, 1.

Descoperirile arheologice arată că alanii sînt ultimul val sarmatic venit la Dunărea de Jos (secolul al IV-lea e.n.)<sup>88</sup>, așa încît, ipoteze conform cărora alanii au atins Dunărea de Jos încă de la mijlocul secolului I e.n.<sup>89</sup> sau în timpul lui Marcus Aurelius<sup>90</sup> n-au nici un sprijin, nici în izvoare istorice de prim ordin, nici în documentele arheologice.

Antichități alanice din această vreme (secolele I—II e.n.) nu s-au descoperit nicăieri în spațiul de la vest de Don.

Început în stepele nord-pontice, contactul dintre sarmați și geto-daci s-a amplificat pe multiple planuri, odată cu pătrunderea sarmaților pe teritoriul Daciei propriu-zise, dar asupra acestei probleme nu putem insista aici, deoarece am făcut-o cu alt prilej cînd am discutat relațiile dintre sarmați și dacii liberi din secolele II—IV e.n.<sup>91</sup>

Chipurile acestor călăreți ai stepei, buni luptători și pricepuți crescători de vite, care au fost în repetate rînduri tovarăși de luptă ai geto-dacilor, dar și dușmani<sup>92</sup>, au rămas dăltuite în piatră pe monumentul de la Adamclisi și Columna lui Traian de la Roma.

Aceste monumente triumfale, care preamăresc în ultimă instanță și pe învingători și pe învinși, pentru eroismul cu care au luptat, au consenat în piatră alianța dintre daci și sarmați într-un moment de răscruce al istoriei regiunilor carpato-danubiene.

## LES RELATIONS ENTRE LES SARMATES ET LES GÉTO-DACES JUSQU'À LA FIN DU I<sup>er</sup> SIÈCLE DE NOTRE ÈRE

### RÉSUMÉ

L'auteur montre que les premiers contacts des Sarmates avec les populations thraco-gétiques eurent lieu dans les steppes nord-pontiques, si l'on juge d'après l'onomastique, la toponymie, ainsi que d'après certaines données littéraires et archéologiques, attestant la présence des Thraco-Gètes dans cette région. A la lumière des données archéologiques et des sources littéraires antiques, l'auteur examine ensuite la pénétration sarmatique dans la région du Bas-Danube et du Moyen-Danube. Arrivés là, les Sarmates rencontrèrent les Gêto-Daces. D'ailleurs, les découvertes archéologiques attestent des rapports entre ces diverses populations antérieurs à l'arrivée des Sarmates dans le territoire géto-dacique. En effet, des objets de type sarmatique ou sortis des ateliers nord-pontiques ont été trouvés dans les sites gétiques de la Moldavie et de la Valachie, véhiculés là par l'intermédiaire des Sarmates.

<sup>88</sup> Cf. Gh. Bichir, *Peuce*, 2, 1971, p. 144. Pentru istoria europeană a alanilor vezi Lucian Musset, *Les invasions*, in *Nouvelle Clio*, 12, Paris, 1965, p. 78—79.

<sup>89</sup> Seneca, *Thyestes*, 629—630; Dionysius Periegetul, *Periegesis*, 305.

<sup>90</sup> M. Ebert, *Siidrusland im Altertum*, Bonn-Leipzig, 1921, p. 376; M. Rostovtzeff, *CAH*, 11, 1936, p. 95; Fr. Altheim, *Die Kriese der alten Welt*, I, Berlin-Dahlem, 1943, p. 97.

<sup>91</sup> Cf. Gh. Bichir, *Relations between the Sarmatians and the Free Dacians*, *BHR*, 16, 1975, p. 55—65.

<sup>92</sup> Semnificativă în acest sens este epoca lui Decebal, cînd dacii și sarmații au fost cînd aliați, cînd dușmani (cf. Dio Cassius, *LV*, 30, 4; *LXVIII*, 10, 3).

Les premiers groupes sarmatiques, arrivés sur le Bas-Danube, sont entrés en Dobroudja à l'aube du I<sup>er</sup> siècle de n.è., compte tenu des renseignements fournis par Ovide. Ils devaient atteindre le cours moyen du fleuve à l'époque de Tibère. Ce n'est qu'au commencement du II<sup>e</sup> siècle de n.è., après la défaite des Daces par les Romains en 105—106, qu'ils entreront en Moldavie et en Valachie, ainsi que l'archéologie l'atteste. Toutefois, même après cette date, la population majoritaire de ces régions sera toujours formée par les autochtones.

Suivant les données archéologiques corroborées par certaines informations littéraires, Sarmates et Daces se seraient influencés mutuellement, cohabitant le même territoire. La présente étude s'occupe d'approfondir la recherche des rapports entretenus par ces deux populations, qui furent, selon le cas, ennemies ou alliées, et qui attaquèrent de concert à maintes reprises l'Empire romain.

#### EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Piatra Şoimului (Calu). Le chaudron de type sarmatique (d'après R. Vulpe).